

JENEI LÁSZLÓ

Vissza '36-ot!

„...ez már nem ugyanaz.”

(Lengyel lány, 1968. május 4., Frankfurt)

A május 3-i bemutatót követő szombati napon négyen ültek a frankfurti sörözőben, két lány és két fiú. Huszonöt körüliek, szenvedély, könyvek, beszélgetés. Mind a négyen a wiesbadeni Maifestspielén, az Állami Színházban ismerkedtek meg. Egyikük színész, hárman zenészek. A lányok alig leplezték, hogy az egyik fiú miatt vannak jelen. A másik fiút, akiről lesiklottak a lánytekintetek, mindez látszólag hidegen hagyta.

A magyar fiú volt a középpontban. Egy fenét azért, mert igazi kommunista! És kit érdekelt, hogy a Magyar Állami Operaház fagottosa. A három rajongó a hazájában, melyet vagy elhagytak, vagy jobb híján elviseltek, került már *odaátról* érkezett emberpéldány közelébe. A vasfüggönyön túlról, ahonnan a lengyel lányt az apjával elüldözték. Ahová a francia lányt rég elporlott vágya vezérelte volna. S ahol a müncheni fiú víziója szerint könnyebben lehetett érvényesülni, mint náluk – letépette a szégyen, hogy Wiesbadenben is csak nyúl farknyi szerepet játszik egy nagyjából jelentéktelen Frisch-darabban. Szóval itt az volt a nagy helyzet, hogy a magyar vérszomjasan gyönyörű férfi volt, a szomorúság jó ritmusban érkező felhőivel a homlokán.

A müncheni fiú volt otthon, végtére is nyugatnémet, ő a vendéglátó, ugyanakkor mindig a magyar fiú fizetett. Ők ketten egyébként ismerték egymást tavalyról, a Wiener Festwochen hozta össze őket. A müncheni fiúnak az a jelenet jutott eszébe, amit a bécsi fellépés után, az étteremben látott, ahol is jugó gasztarbeitereket lökte föl a kapatos helyi vendégek. A magyar fiú nem reagált az esetre, savanyú volt, kelletlen arcot vágott, mint aki nem tudja elviselni a saját társaságát. A helyi hősről, a nagynémet, antiszemita professzorról beszéltek az asztalnál, fel sem figyelt, ma viszont olyan, mint egy tüzes agitátor, aki a söralátét alatt is reakciósokat szimatol.

A müncheni fiú apja harcolt Franciaországban, erről, mondjuk, a francia lánynak juthatott volna eszébe valami. De a német fiú, számára is váratlanul, immár teljes szívéből azt kívánta, bár az apja az *utolsó csatlós* országában harcolt volna. Fontolgatta, hogy ezt fogja mondani a még karakteresebbé érett magyar fiúnak. Ezzel lepi meg, ellenpontozza annak új keletű harciasságát, jelzi, hogy ő is változott valamennyit Bécs óta. Muszáj volt más arcot mutatni, ugyanis manapság túlzó divatba jött a drámát kivinni az utcára, és rádöbrent, hogy fél az akció idején. Ezt a hiányosságát, hogy képtelen provokatívan fellépni, megszenvedte a színpadon is. Mivel nem tudta

ellensúlyozni, azzal hízelgett magának, hogy művészi válságban van. Minden újságban, könyvben, de még a transzparensen is – bármilyen szöveg került oda a valóságban – csak azt látta, úgy fordította le magának, hogy ő nem táncol pengeélen, mint például ez a Dutschke. Nem lobban fel benne az eszme izgalma. Remélte, hogy csak rosszul méri föl a helyzetét, de mind többször fogta el valami hatalmas gyengédség. Egy megrészegült pillanatért akár a szennybe is alámerült volna.

Az aranybarna hajú, rekedtes hangú francia lány egy Pereg-regény modorában élte meg vágyai elporlását, majd újbóli, félreismerhetetlen formában történő felhorgadását. Valószínűleg elhűlt volna, milyen is az élet, mennyire mást gondol a birtoklás fogalmáról, milyen idegesítően másra képes csak vonatkoztatni, mint ez a müncheni, de leginkább a magyar fiú. A legkülönösebb helyzetben mégis a lengyel lány volt, aki az apja után menekült Gomulka és a LEMP zsidóellenes propagandája elől. Az apja ugyanis már korábban ideutazott, a notesze 1940-41-es adatokkal volt tele, a náci Németországból menekülni próbáló zsidókról forgat filmet az NSZK-ban. Łódźból szóltak neki, ne menjen haza, a filmfőiskolán már vizsgálat folyik. A lánya kijött utána, engedték, majdhogynem küldték. Hadd menjen az imperialista-cionista ötödik hadoszlop. A lengyel lány okos volt, azon gondolkodott, az apja vajon korábban is rájött-e már, milyen könnyen fasizálható a szocializmus. Ám most őt sem a hazájában tomboló zsidótlanítási kampány érdekelte, hiszen csak egy szerencsétlen véletlen akadályozta meg abban, hogy már előző este, a wiesbadeni Martini-Dachgartenben oda ne bújjon ehhez a stramm magyar legényhez. A müncheni fiúban egyébként az is felötlött a múzeum utáni sörözés közben, hogy azt mondja majd, az apja Lengyelországban is ott volt.

A németek a *Faustot* adták a Maifestspielén. A francia társulat Molière-t hozott, mi mást. A különös, szép, kommunista fiú művészileg kockáztató társulata viszont egy fiatal magyar zeneszerző operáját hozta. A vonzásoknak és választásoknak egész cselsorozata kellett ahhoz, hogy egy fagottos hordozza magában a remek előadás összes erényét. Kimondatlanul abban maradtak, hogy a felszínen a *Vérnáaszt* dicsérik. Még a müncheni fiú is, aki pedig tavaly Bécsben már látta az előadást, úgy tett a lányok kedvéért, mintha reveláció érte volna. Beteges érdeklődéssel tapadtak a magyarra.

*

Ide, Frankfurtba azért buszoztak át negyven kilométert, hogy ez a művészileg bátor magyar kommunista lássa a Goethehaus padlásszobáját, elálldogáljon ott, ahol a német titán felnőtt. Lássa a szekreter fölötti árnyékrajzokat, meressze a szemét a bábshízházának papírbábuiira. A többiek ráhagyták, mentek vele, utána. Idővel azonban a két lány inkább lesétált a második emeletre, Cornelia lépcső melletti, apró szobájába. Nagyon friss volt még minden hír, ami Párizsból érkezett a reggeli lapokkal, a véres péntek, a rendőrterror a Sorbonne-on. Ellenben ezt a buszon már kitérítették, és a francia lány sokkal izgalmasabbnak gondolta, milyen hihetetlenül férfiasnak mutatja a magyar fiút, hogy az ágyon kívül nem lehet hozzáérni. Ő ugyan-

is előző éjjel együtt volt vele, ez volt az ő véres péntekje, és most úgy véli, készen állt a saját életéből való menekülésre. Ez a fiú nem egy divatos dísz tárgy, ami a kollektívnek már megvan, és ő is akarja: ez egy szőrös mellkasú, izmos testfelépítésű, markáns, ugyanakkor szimmetrikus arcú fiatal férfi, akit nem zavar az ő parazitikus, ellenszenvesen nyílt hisztériája.

Amikor kijöttek a Goethehausból, s a Gallusanlage fái alatt sétálva végül betértek egy sörözőbe, a lengyel lány még javában a történetét mesélte. Alig több mint két hónapja vették le Varsóban az *Ősöket* a műsorról, lehetett tudni, mi jön. A söröző portálján át ráláttak a magas talpazaton álló, tógás alakra. Goethe egyik kezében babérkoszorú, másikban papírlap. A müncheni fiú mesélni kezdte, hogy milyen súlyosan sérült a bombázások és a harcok során a szobor és a Goethehaus is. Az utóbbi falai beomlottak, ki is gyulladt. A lengyel lány azt mondta erre, hogy akkor ez már nem is ugyanaz. Mire a német fiú visszavágott: annyira nem változott semmi, hogy az eredetihez híven helyreállított házba a villanyvilágítást sem vezették be. Olvashatták, csak napfénynél látogatható. Hidd el, mondta a lengyel lány csendesen, csak maga elé: ez már nem ugyanaz.

A magyar fiú ekkor szólalt meg először a múzeumban való bókálás óta. A német fiútól kérdezte, hogy járt-e a wiesbadeni teherpályaudvar mellett. Mert az az ipari negyeddal összenőtt nyomornegyed biztosan ugyanaz, mint harminc éve. Ha ennyire ragaszkodik a változatlanághoz. A német fiú egy hajtásra lehúzta maradék sörét, s azt mondta, rosszul tudja, azóta épült ott a fiatakorúak börtöne. És ha keressük a szegénységet, akkor megtaláljuk. Mire a magyar fiú azt mondta, minden indulat nélkül, hogy a legtöbb ablakban nincs üveg, és családok laknak az odvas lyukakban. Aszfalozatlanok az utcák. És sorolta, levegőt alig vett, tízperces, nem is szellemtelen elemzés következett, zakatolt ez a beszéd, s olyan hangjai is voltak, mint egy rendező pályaudvarnak, miközben a francia lány megállapította: ez úgy érvel, ahogy szeretkezik. A müncheni fiú pedig tisztábban látta, hogy a jövőjébe életet lehelni sokkal nehezebb lesz, mint bármikor gondolta. A lengyel lány egy ideig elkalandozva azt mondogatta magában: végtére is tinilányként mindig szenvedni akart.

Igazából akkor kezdtek a magyar fiúra figyelni, amikor hangnemet váltott. Tudják-e, mondta, mi jár az ő fejében? Erről, hogy nincs az ablakban üveg, mi jut az ő eszébe? Olyanok azok a házak, mint a kiégett frankfurti áruház. És akkor az asztalnál ülők megtudták, hogy miért kellett akkora kerülővel a Kaiser strasséra fordulniuk. A leégett áruházat akarta látni, a sajtót megtöltő frankfurti események mentőjét. A kapitalizmus szimbólumának halott, fekete szeméit, a kirobbant ablakokon kifelé ömlő, bűdös, pokoli hőséget akarta érezni. Persze annak már majdnem négy hete, mondta a fiú. De inkább örüljenek, hogy megtanulhatták a leckét. Még mindig jobb, mint a napalm.

A többiek felhördültek, nevetgélni kezdtek, és nem zavarukban. De csak egyikük szólalt meg, a lengyel lány próbálta viccel oltani ezt a semeddig sem világító tü-

zet: nyugi már, a háború hideg, de az egymás mellett élés békés. Meg hogy a filmes apja mondta, Hitchcock Wiesbadenben, az amerikai légi bázison forgatja a *Topázt*. Oda kéne bejutni valahogy...

Csend telepedett rájuk, odakint a forgalom is elült. Ennél nagyobb csend a Goethehaus padlásszobájában sem volt. A müncheni fiú, aki közben letett arról, hogy az apjáról bármit is mondjon, sörért akart kiáltani, de a magyar fiú megint megelőzte. Újabb kört fizetett. Többükben felmerült, honnan van ennek ennyi pénze?! De a magyar fiú már megállíthatatlan volt. Mert itt mást olvas az újságokban, mint ott-hon, más látszik abból, ami Párizsban zajlik. A nanterre-i egyetem, a Sorbonne! De mi a diák önmagában? Anarchisták, romantikus idealisták, kispolgári forradalmárok... ezek kínálják fel magukat a rendőröknek. Ugyanakkor a szakszervezetek megmozgatják a munkásságot és a parasztságot is. Tüntetések! Folyton csak hajtogatta, népfront, népfront, és hogy ebből törvényszerűen nő majd ki az általános sztrájk... Egészen belepirult. Ha Franciaország megbénul...

És miközben folytatta a monológját, a francia lány arra gondolt, hogy nem, most már nem ő a legboldogtalanabb, nem kell homályos ígéretek után kutatnia az emlékei közt. El fogja feledni azt a szétbontott asztalkendőt, a bor vörösét, a belleville-i éttermet, ahol valamikor nagyon-nagyon régen majdnem megkérték a kezét. Meg a nem jó, de nem is rossz környéket, ahol a lakása van. Ahol egyelőre egyedül él. Ez az igazából erőszakos magyar fiú a párizsi diákokról akar hallani. És a párizsi meg a touloni munkásságról. És a lyoniakról. Mert azt is mesélték neki, hogy egy tüntetésen az volt a táblákra írva: *Soha többé '33!* És ugyanekkor azt skandálták, hogy: *Vissza '36-ot!* Értik-e ezt, szegezte a többieknek a kérdést a magyar fiú, mert ha nem, hiába beszél, akkor inkább elmegy. Azt már nem, kapcsolt a francia lány, és sietve megszólalt, ő érti.

A francia lány, ha társaságban megkérdezték volna, azt mondaná, ő egy nem kommunista demokrata. De ha ez bonyolult, mert maga is annak érezte, annyit is elég mondania, hogy érdekli a köztársaság. Ám attól még, hogy egyetlen alkalommal azt kiabálta a tömeggel: *Adieu de Gaulle!*, még nem nyelte el a részvét. Nem került közelebb a munkásosztályhoz. Sajnos még nem. Nem képes szenvedélyt ébreszteni magában. De tegnap óta, ahogy azt a kőkemény öklelést átélte, amióta megtanulta, hogy az erő még nem ugyanaz, mint az erőszak, képes némi empátiával gondolni a kommunizmus eszméjéből kiábrándult apjára. Talán ha ennek a magyar fiúnak mesél róla, jobban magához köti. Az apjáról, aki ma már nem hisz, ha szabad így mondani, még csak nem is szimpatizáns, s aki azt mondta neki pár hete, figyelje meg, el fognak tűnni a képből a diákok. A szakszervezetekkel fognak tárgyalni. A munkásokkal. Nehogy visszajöjjön '36. Igen, ez a magyar fiú, ez a bolsevik felforgató, ahogy apja ma már nevezné, nem ok nélkül jön folyton a népfronttal.

*

Elmúlt éjjel, visszatérve a szobájába, a francia lány a kimeríthetetlen szexualitásról álmodott, mindenféle fura dolgokról, amiben ez megtestesülhet. Foltos és gyűrött

volt az arca, amikor álmosan kiment a fürdőszobába egy pohár vízért. A tükörben jól látta, mennyire hasonlít az apjára. Vajon miért olyan ellenségesek egymással mostanában? Eléggé férfiatlanul panaszkodik, hogy öregszik, pedig még csak 54 éves. Élete legfontosabb napján, amikor a *politikai szenvedély rabszolgája* lett, alig volt 22, s talán ez fájhat neki. Hogy azóta nemigen történt vele annál a délutáni találkozásnál és sétánál fontosabb.

1936. július 13-án futott össze Yves nevű barátjával Lyonban a központi Terreaux tér egyik kávézójának teraszán. Yves tanított, ott végzett pártmunkát is. Mindnyájan boldogok voltak, más lett a belélegzett levegő összetétele, a választáson diadalmaskodott a népfront, Blum alakított kormányt. Yves nem volt egyedül, egy nagyon fiatal pár ült mellette, akikről a bemutatásnál derült ki, hogy házasok. A fiú csak később vált világhíressé, Camus volt. Akkor igazából semmire sem tartotta, úgy gondolta, ficsúrosan öltözködik. A kommunista önkormányzatú Villeurbanne városrészbe készültek, megnézni a világraszóló felhőkarcoló-együttest, a Gratte-Ciel-t. Közel kétezer szociális lakás, áradozott Yves. Képzeljék el, milyen nagyszerű dolog, hogy a monumentalitás végre a megfelelő társadalmi közösséget képviseli. Camus nem szólt semmit, de később lelkesítette, hogy a hatalmas városháza falán sarlót és kalapácsot látott. Odajött hozzájuk két fiú a lyoni magyar kolóniából, egyikük seiyemgyári munkás, a másik kiségitő az enghieni kaszinó konyhájában. Yves foglalkozásokat tartott nekik a Le palais du Peuple-ben. A séta után egy ivóban kötöttek ki. A kiségitőként dolgozó fiú mintha szégyenkezett volna: hát nem olyan, mint a kaszinó, az biztos, de ide legalább nem a személyzeti bejárón kell betérnie. Mire Camus: Hát igen, a személyzeti bejáró mindenhol a pokol kapuja. És egy csinos kék zsebkendőt halászott ki a zsebéből, s mintegy szolidárisan megtörölte a halántékát.

Az eltelt évtizedek során a francia lány apja számtalanszor előadta ezt a történetet. Szinte csak egy fordulatot hagyott változatlanul: a *csinos kék zsebkendő* nem hiányozhatott. Nem tartotta nagyra az értelmiséget, ezért sosem hitt a népfrontban, Camus mégis felemásan jött ki ezekből az emlékezésekből. Ugyanis ahogy a nevét ejtette ki a francia lány apja, abban – talán a fedezéket nyújtó teljesítmény monumentalitása iránti – igazi tisztelet volt. Le lehetett szögezni, a francia lány apja kevésbé érzi férfi. De ha a stílusban rejlő nagysággal nem is szembesült, mivel soha, később sem olvasta az említett írot, a nagyságban rejlő stílus alaposan megfogta. És sokkal tovább tartotta fogva, mint a sarló-kalapács.

A francia lány történetét láthatóan szívesebben hallgatták, mint a szépséges magyar kommunista fiú szózatát. És ezt nem sikerült titkolniuk. Várakozással néztek a lányra, folytassa még. Közben a magyar fiú letette a korsót, hátratorlta a székét, felállt. Amikor már állt, megakadt egy kicsit a dühe, mégiscsak zenekari ember, nincs helye az egyéniesedésnek. De nem bírt uralkodni magán. Fojtott hangon szólt, csak az asztalnál ülők hallják. Ő itt fölöslegesen pazarolja az idejét egy erkölcsi számkivetetre – tekintete átfutott a lengyel lányon –, egy fasiszta fiára, bökött a müncheni fiú felé, és egy... Elakadt, amikor a francia lányhoz ért. Ránézett, s miközben jobbja-

nak széles gesztusával valahová a saját háta mögé mutatott, azt mondta: tipikus. Az anekdotákban nincs eleven emlékezet. Polgári közömbösség, az van bennük. A hümmögések, a fanyar mosolyotok ördögien gyáva. Camus is gyáva. Dutschke is. Az apád is az, mondta, de már nem nézett a francia lányra. Gyávák vagytok mind.

Nézte a semmit, ami az asztal fölött tenyészett, mintha visszatérő rémálmát látná, s nem bírta kiszakadni a szorításából. Pár pillanat, majd gyors léptekkel kivonult, a Goethe szobor talapzata mögött tűnt el a szemük elől. A francia lány a nyomába eredt, de nem bírta az iramot. Kiáltott, de odakint minden más lett, őrült zajjal megindult a nagyvárosi forgalom. Gyalogolt még kétsaroknyit, majd megállt. Töprengett, végül úgy döntött, most már mindegy, nem megy tovább. Visszautaznak Wiesbadenbe. Itt van a Kirov Balett Leningrádból, holnap bátrabban szétnézhet az öltözősorukon. Jobban fel lesz vértézve, és tudja, mit akar.

